

FREDERICK C. BEISER

Erken modern dönem felsefe, Kant, (özelde Hegel olmak üzere) Alman İdealizmi, Alman Romantizmi, İngiliz Aydınlanması ve genel anlamda on dokuzuncu yüzyıl felsefesi üzerine çalışmaları dünya çapında son derece önemli bir felsefecidir. *Aklın Kaderi: Kant'tan Fichte'ye Alman Felsefesi* (*The Fate of Reason: German Philosophy from Kant to Fichte*) başlıklı eseri 1987 Thomas J. Wilson ödülüne layık görülmüştür. Yakın zamanda *Hegel, Alman Romantiklerinin Erken Dönem Politik Düşüncesi* gibi başka Türkçe çevirileri de yayımlanacak olan Beiser'in diğer eserleri arasında *Alman İdealizmi: Öznelciliğe Karşı Mücadele, 1781-1801* (*German Idealism: The Struggle against Subjectivism, 1781-1801*); *Filozof Olarak Schiller* (*Schiller as Philosopher*), *Romantik Buyruk: Erken Dönem Alman Romantizmi Kavramı* (*The Romantic Imperative: The Concept of Early German Romanticism*); *Diotima'nın Çocukları: Leibniz'den Lessing'e, Alman Estetik Rasyonalizmi* (*Diotima's Children: German Aesthetic Rationalism from Leibniz to Lessing*) ve *Weltschmerz: Alman Felsefesinde Kötümserlik, 1860-1900* (*Weltschmerz: Pessimism in German Philosophy, 1860-1900*) de sayılabilir. Hâlen Syracuse Üniversitesi'nde öğretim üyesidir.

Ayrıntı: 1229
Felsefe Dizisi: 16

Aydınlanma, Devrim ve Romantizm
Modern Alman Politik Düşüncesinin Doğuşu, 1790-1800
Frederick C. Beiser

Kitabın Özgün Adı
Enlightenment, Revolution, and Romanticism
The Genesis of Modern German Political Thought, 1790-1800

Dizi Editörü
Güçlü Ateşoğlu

İngilizceden Çeviren
Aslı Önal

Yayıma Hazırlayan
Güçlü Ateşoğlu

Son Okuma
Engin Abat

Copyright © 1992 by the President and Fellows of Harvard College
Published by arrangement with Harvard University Press.

Türkçe yayım hakları Akcalı Ajans aracılığıyla alınmıştır.

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafi
Super Stock / Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Kâni Kumanovalı

Baskı ve Cilt
Ali Laçin - Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu - İstanbul - Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 33160

Birinci Basım: 2018
Baskı Adedi 1000

ISBN 978-605-314-323-9
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI

Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobbar Mah. Cemal Nadir Sok. No.: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi

facebook.com/ayrintiyayinevi

instagram.com/ayrintiyayinlari

Aydınlanma, Devrim ve Romantizm
Modern Alman Politik Düşüncesinin Doğuşu
1790-1800
Frederick C. Beiser

Felsefe Dizisi

Felsefe Işığıyla Arayışlar
Prof. Dr. Nejat Bozkurt

Özgürlük Üzerine Bir Deneme
Herbert Marcuse

Felsefeye Davet 1
Veysel Atayman

Kaygı Kavramı
Yasemin Akış

Mitostan Felsefeye
H. Atilla Erdemli

Frankfurt Okulu
Eleştiri, Toplum ve Bilim
Kurtul Gülenç

Spinoza ile Karşılaşmalar
Der.: Güçlü Ateşoğlu & Eylem Canaslan

Hâlâ Hayalleri Olanlar İçin Felsefe
Wolfram Eilenberger

Akıllı Kişiler İçin Felsefe Rehberi
Roger Scruton

Spinoza'nın Sevinci Nereden Geliyor?
Reddedilemeyecek Bir Felsefi Teklif
Çetin Balanuye

İnsan Özgürlüğünün Özü Üzerine
F.W.J. von Schelling

Almanya'da Din ve Felsefenin Tarihi Üzerine
Heinrich Heine

Kuşkuculuk
Phyrrhonculuğun Ana Hatları-Mantıkçılara Karşı-Fizikçilere Karşı
Sextus Empiricus

Kant Felsefesinin Politik Evreni
Derleme, Çeviri ve Giriş
Hakan Çörekçioğlu

Aşkın Metafiziği
Arthur Schopenhauer

H'ye...

İçindekiler

Önsöz	11
Giriş	15
1790'larda Alman Düşüncesinin Politikleşmesi	15
Apolitik Alman Miti	24

Birinci Bölüm Liberalizm

1	1790'larda Alman Liberalizmi.....	31
1.1.	Metodolojik Kaygılar.....	31
1.2.	Erken Dönem Alman Liberalizminin Topografyası.....	33
1.3.	Erken Dönem Alman Liberalizminin İzlediği Yol.....	44
2	Kant'ın Eleştirel Felsefesinde Politika.....	51
2.1.	Kant'ın Entelektüel Gelişiminde Politikanın Rolü.....	51
2.2.	Kant'ın Politik Teorisinin Oluşumu, 1765-1781	60
2.3.	Devrim'e Karşı Tepkisi.....	66
2.4.	Teori ve Pratik	69
2.5.	Devrim Hakkı.....	78
2.6.	Kant ve Prusya Politikası.....	84
2.7.	Kant'ın Muhafazakârlığı.....	92
3	J.G. Fichte'nin 1794 <i>Wissenschaftslehre</i> 'sinde Felsefe ve Politika.....	98
3.1.	Fichte'nin Tarihsel Önemi	98
3.2.	1794 <i>Wissenschaftslehre</i> 'de Politikanın Rolü.....	102
3.3.	1794 <i>Wissenschaftslehre</i> 'nin Problematiği.....	109
3.4.	Teori ve Pratik Üzerine Fichte	116
3.5.	Fichte'nin Politik Düşüncesinin Oluşumu, 1788-1793	125

4	Friedrich Schiller'in Politik Düşüncesi, 1781-1800	140
4.1.	Schiller'in Politik Düşüncesinin Problemi	140
4.2.	Erken Dönem Politik Görüşleri	142
4.3.	Devrim'e Karşı Tepkisi, 1789-1793.....	155
4.4.	<i>Aesthetische Briefe</i> 'nin Politik Amaçları ve Bağlamı.....	163
5	Wilhelm Von Humboldt'un Erken Dönem Politik Teorisi.....	181
5.1.	Humboldt ve Liberal Gelenek	181
5.2.	Devrim'e Karşı Tepkisi.....	187
5.3.	Humboldt'un Politik Teorisinin Ortaya Çıkışı.....	197
5.4.	Prusya Bağlamı İçerisinde Humboldt	203
5.5.	Devlet Teorisi.....	211
6	F.H. Jacobi'nin Politik Düşüncesi	222
6.1.	Bir Politika Filozofu Olarak Jacobi	222
6.2.	Jacobi'nin Politik Düşüncesinin Gelişimi, 1778-1788.....	225
6.3.	Devrim Eleştirisi	239
7	Georg Forster: Bir Alman Jakobeni	248
7.1.	Forster ve Liberal Gelenek	248
7.2.	Kaptan Cook ile Devr-i Âlem.....	253
7.3.	Politika ve Antropoloji	261
7.4.	Bir Devrimci Yetiştiriyor	274
7.5.	Olgun Politik Teorisi.....	286

İkinci Bölüm

Herder ve Erken Dönem Alman Romantizmi

8	J.G. Herder'in Politik Teorisi.....	299
8.1.	Bir Politika Düşünürü Olarak Herder.....	299
8.2.	Herder ve <i>Aufklärung</i>	302
8.3.	Erken Dönem Politik Görüşleri	313
8.4.	Bir Radikal Yetiştiriyor	320
8.5.	Tarihselciliğin Politikası	326
8.6.	Olgun Politik Teorisi.....	333
8.7.	Herder ve Fransız Devrimi	341
9	Erken Dönem Romantik Politika Teorisi.....	351
9.1.	Politik Romantizm: Bir Yeniden Değerlendirme.....	351
9.2.	Romantik Sanatın Toplumsal İşlevi.....	359

9.3. Sivil Toplum Eleştirisi.....	367
9.4. Organik Toplum Kavramı.....	373
9.5. Romantik Din ve Politika.....	378
10 Friedrich Schlegel'in Erken Dönem Politikası ve Estetiği.....	386
10.1. Schlegel'in Erken Dönem Klasisizmde Politikanın Rolü	386
10.2. Erken Dönem Cumhuriyetçiliği	394
10.3. Romantizmde Politikanın Rolü	400
10.4. Giderek Artan Muhafazakârlığı	410
11 Novalis'in Politik Teorisi	416
11.1. Tarihsel Önemi.....	416
11.2. Novalis ve Fransız Devrimi	417
11.3. Romantik Devletin Temeli.....	422
11.4. "Die Christenheit oder Europa"	431
Üçüncü Bölüm Muhafazakârlık	
12 Alman Muhafazakârlığının Yükselişi	441
12.1. 1790'larda Alman Muhafazakârlığı	441
12.2. Justus Möser ve <i>Aufklärung</i>	451
12.3. Rehberg ve Hannover Ekolü.....	472
12.4. Berlinli <i>Aufklärer</i> 'ler	484
12.5. Friedrich Gentz'in Muhafazakârlığı	496
12.6. Eudämonia: Gericiliğin Sözcüsü.....	511
13 C.M. Wieland'ın Politik Felsefesi	524
13.1. Bir Politika Düşünürü Olarak Wieland	524
13.2. Toplumsal Yazarın Doğuşu.....	527
13.3. Wieland'ın Politik Teorisi, 1758-1788	537
13.4. Wieland ve Fransız Devrimi.....	552
Sonuç	566
Dizin	569

Önsöz

Niyetimiz modern Alman politik düşüncesinin kökenlerini araştırmaksa, alakamızı en fazla hak eden dönem 1790'lardır. Bu on yıl zarfında Fransız Devrimi karşısında oluşan reaksiyon, Almanyada üç karşıt politik geleneğin ortaya çıkmasına neden olmuştur: Liberalizm, muhafazakârlık ve romantizm. Bu geleneklerin her biri, modern Alman politik düşüncesinin on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllardaki gelişiminde merkezî bir rol oynamıştır.

Bu kitabın amacı, bu geleneklerin köken ve bağlamlarını belirleyerek temel politik ideallerine dair bir analiz ortaya koymaktır. Kitap, 1790'ların bellibaşlı politik düşünür ve hareketlerinin bir incelemesi niteliğindedir. Her bölüm, bu on yılın bir veya birden çok merkezî figürünü, bunların politika teorilerinin kökenini, Fransız Devrimi karşısındaki tepkilerini ve genel itibarıyla savundukları düşüncelerde politikanın önemini tartışmaktadır.

Tek bir oluşumsal on yıla odaklanmakla yapmayı umduğum şey, bu politik geleneklerin daha geniş bir zaman dilimini kapsayan incelemelerde pek de mümkün olmayan, çok daha ayrıntılı bir tahlilini ortaya koymaktır. Önemli tarihsel dönemlerle ilgili yapılacak herhangi bir inceleme, Fritz Valjavec'in "Mut zum Detail"* dediği şeye ihtiyaç duyar. Üstünkörü genellemeler ve klişelerden kaçınabilmemizin tek yolu, tek tek düşünürler üzerine derinlemesine bir biçimde yoğunlaşmaktır.

1790'lar üzerine yapılacak yeni bir inceleme, sanıyorum ki ufak bir özre muhtaç, zira İngilizcede bu on yıl üzerine herhangi

* (Alm.) "Detay karşısındaki cesaret." (ç.n.)

bir detaylı çalışma mevcut değil. Fransız Devrimi sonrasında Alman politika teorisi üzerine yapılmış bellibaşlı tek inceleme, Reinhold Aris'in *History of Political Thought in Germany, 1789-1815* [*Almanya'da Politik Düşünce Tarihi, 1789-1815* (Londra, 1936)] isimli eseridir; fakat bu da önyargılarla malul, felsefi açıdan son derece yüzeysel ve güncelliğini yitirmiş bir çalışmadır. Klaus Epstein'in *Genesis of German Conservatism* [*Alman Muhafazakârlığının Doğuşu* (Princeton, 1966)] adlı eseriye, bu dönemin anlaşılması için önemli olmakla birlikte, yalnızca bazı bellibaşlı muhafazakâr düşünürlerden bahsetmektedir. G.P. Gooch'a ait *Germany and the French Revolution* [*Almanya ve Fransız Devrimi* (Londra, 1920)], her ne kadar Fransız Devrimi'ne karşı oluşmuş muhtelif tepkilere dair yararlı bir araştırma olsa da, politika teorileriyle ilgili yalnızca yüzeysel bir analiz sunmaktadır. George Kelly'nin Hegelciliğin kökenlerine dair muhteşem çalışması *Idealism, Politics, and History* [*İdealizm, Politika ve Tarih* (Cambridge, 1969)], bellibaşlı birkaç düşünüre odaklanması nedeniyle, meseleye son derece dar bir açıdan yaklaşmaktadır. Kelly yalnızca bulutlarla kaplı dorukları görür ve aşağıda kalan arazinin bütün topografyasını görmezden gelir. Sonuç olarak, Rousseau'nun önemini, ondan çok daha etkili bir figür olan Montesquieu'yü bir kenara atmak pahasına abartır da abartır.

Bu kitap, iki yaygın görüşe karşı çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Alman düşüncesinin on sekizinci yüzyıl ve hatta Fransız Devrimi boyunca apolitik olduğu yönündeki, hâlâ hâkim olan görüştür. İlk kez Madame de Staël'in *De l'Allemagne* [*Almanya Üzerine* (1806)] kitabında dile getirilen bu görüş, Heine, Marx ve Engels tarafından da savunulması nedeniyle yaygın bir biçimde kabul görmeye başlamıştır. Bense bu görüşe karşı, genel itibarıyla 1790'lardaki Alman felsefesinde hâkim olan politik amacı ortaya koymaya çalıştım. Politikanın etkisinin son derece aşikâr olduğu bir dönem olan 1790'lar üzerine odaklanmış olsam da, kendimi yalnızca bu dönemle sınırlandırmadım. Mümkün mertebe, bahsi geçen düşünürlerin geçmiş on yıllardaki entelektüel gelişimlerini de inceledim. Alman felsefesinin o yıllarda bile politik birtakım motivasyonları olduğunu görebileceğimiz iddiasındayım. Dolayısıyla sahip olduğu politik boyut salt devrimden sonraki on yıllık dönemle sınırlandırılmaz.

Analitik felsefeciler arasında hâkim olan ikinci görüşse, Alman felsefi geleneğinin temel ilgi alanları ve değerinin, seçilmiş birkaç metnin detaylı bir okumasıyla yeniden inşa edilebilecek birtakım argüman ve akıl yürütme pratiklerine dayandığı inancını temel alır. Felsefe tarihine yönelik bu dar analitik yaklaşım, daha da abartılarak tek makul yaklaşım olarak değerlendirildiğinde, sonuç itibariyle tartıştığı konuyu iğdiş eder. Felsefe tarihi, bir argümanlar toplamından çok daha fazlasıdır. Ahlaki, politik, dinî değerleri, amaçları ve idealleri de içerir. Felsefe tarihini ancak, *argümanın maksadını*, daha en başta filozofun o argümanı üretmesini sağlayan değerleri, amaçları ve idealleri hesaba katarak anlayabiliriz.

Her iki görüş de bizi, on sekizinci yüzyıl Alman düşüncesinin temel politik değer ve ideallerine karşı körleştirmiştir. Bu çalışmanın temel savı, bu dönemdeki Alman felsefesinin –elbette epistemolojik, metafizik, etik ve estetik konularla ilgilenmiş olmakla birlikte– politik amaçların hâkimiyetinde ve bunlar tarafından motive edilmiş olduğudur. Burada “politik” kelimesini, insanların yönetilmesiyle alakalı her şeyi kapsayan standart anlamıyla kullanıyorum.

Dolayısıyla bu kitabın konusu, dar anlamda bir Alman politik düşüncesi değil, genel itibariyle 1790’lardaki Alman felsefesidir. Bununla birlikte, 1790’ların Alman felsefesi son derece politikleşmiş olduğundan, onunla ilgili herhangi bir çalışma kaçınılmaz olarak bir Alman politik düşüncesi çalışmasına dönüşür.

Bu kitap, 1780’lerin Alman felsefesi üzerine bir çalışma olan *The Fate of Reason: German Philosophy from Kant to Fichte* [Akılın Kaderi: Kant’tan Fichte’ye Alman Felsefesi (Cambridge, Massachusetts, 1987)] isimli kitabımın devamı niteliğindedir. Bu iki kitap, Alman felsefesini –*Kritik der reinen Vernunft*’un [Saf Akılın Eleştirisi] yayımlandığı 1781 yılı ile on dokuzuncu yüzyıl başları arasını kapsayan– en biçimlendirici modern dönemi itibariyle araştırmayı amaçlamaktadır.

Kitap üzerinde çalıştığım süreç söz konusu olduğunda, ziyadesiyle teşekkür borçlu olduğum birçok kişi ve kurum mevcut. Cesaret verdikleri veya kitabın ilk taslaklarını okudukları için, sayacağım isimlere bilhassa müteşekkirim: Christiane Goldmann, Paul Guyer, Henry Harris, Michael Morgan, Susan Neimann, Fania Oz-Salzberger, James Schmidt, Harriet Strachan, Michael Theunissen

ve Kenneth Westphal. Çalışanlarının cömert yardımları nedeniyle yine teşekkür borçlu olduğum kütüphaneler ise şunlar: British Library, Londra; Berlin Hür Üniversitesi Kütüphanesi; Göttingen Üniversitesi Kütüphanesi ve Prusya Devlet Kütüphanesi, Berlin. Kitap, 1988-1990 yılları arasında Berlin ve Londra'da kaleme alındı; son taslak 1991 baharında Bloomington, İndiana'da hazırlandı. Araştırmamın ilk iki yıllık dönemi, Alexander von Humboldt Vakfı (Bonn) tarafından cömertçe desteklendi.

Giriş

1790'LARDA ALMAN DÜŞÜNCESİNİN POLİTİKLEŞMESİ

1790'ların Almanya'sında felsefe, tek bir dramatik olayın tahakkümü altındaydı: Fransız Devrimi. Ren Nehri'nin öte yakasında gerçekleşen bu nefes kesici ve çığır açıcı temaşa, Alman düşüncesini kendinden önceki hiçbir olayın yapamadığı denli politikleştirdi. Devrim'den önceki Alman düşüncesinde politik meseleler yine merkezî bir rol oynasa da, 1790'lardaki kadar kamusal, kutuplaşmış ve partizan bir hâl arz etmiyordu. Geçmişte politika üzerine birkaç bir şey karalamış yahut konuyla hiç ilgilenmemiş düşünürler bile, Devrim'in ortaya attığı soruları adeta saplantı hâline getirmeye başladılar. Kant, Fichte, Schiller, Humboldt, Forster, Jacobi, Herder, Schlegel, Novalis ve Wieland tarafından 1790'ların başında kaleme alınmış metinlerin neredeyse tamamı, doğrudan ya da dolaylı olarak Devrim'den ilham alıyordu.

Alman düşüncesinin 1790'lardaki politikleşmesi, filozofların teorisinin soyut alanını terk ederek daha gündelik ve sıradan meseleleri tartışmaya başlaması anlamına gelmiyordu. Filozoflar, bu on yıllık dönem boyunca epistemoloji, etik ve estetiğin klasik sorunlarını tartışmaya devam ettiler ve esasında bunu yenilenmiş bir hevesle yaptılar. Fakat bu görünüşte uzak ve soyut çalışma alanları bile 1790'larda politikleşti. Epistemolojik, etik veya estetik bir teori, politik amaçları meşrulaştırmanın bir silahına dönüştü.

1790'larda Alman düşüncesinin politikleşmesi, filozofların kendilerini belirli politik partilere veya ideolojilere adanmaları ve onlarla özdeşleşmeleri anlamına da gelmiyordu. Modern politik parti ve ideolojilerin muadilleri, o dönemde Almanya'da zaten mevcut de-

ğildi. Şüphesiz ki bir oluşum sürecindelerdi, ancak gelişmiş, örgütlü ve bilinçli bir hâl arz etmiyorlardı. Buna rağmen 1790'ların Alman filozofları son derece açık bir biçimde politikleştiler: Toplumun en uygun şekilde nasıl yönetilip örgütleneceğiyle ilgili belirli fikirleri vardı ve bu fikirleri meşrulaştırmak adına epistemolojik, etik ve estetik teorilerden yararlanıldı, yahut da bu fikirler ışığında yenileri biçimlendirildi.

1790'lar, Almanya açısından bir entelektüel masumiyet çağının bitişine işaret eder. Fransız Devrimi öncesinde Alman Aydınlanma yahut *Aufklärung* filozofları arasında belirli bir mutabakat söz konusuydu. Bu filozoflar, ortak insanlığımız, doğa yasası ve kamu yararı ile ilgili tarafsız ve tek bir ağızdan konuşabileceklerine inanıyorlardı. Ancak Devrim'den sonra Alman felsefesi hiziplere ayrıldı. Filozoflar, birbiriyle rekabet hâlindeki çıkarlarının motive ettiği karşıt görüşlülerle tartışmaya girmeden, insanlık, doğa yasası veya kamu yararı adına konuşamayacaklarını fark ettiler. Artık ortada insanlık, doğa yasası veya kamu yararı ile ilgili tek bir kavram değil, kişilerin politik görüşlerini temel alan çok farklı kavramlar vardı. Nitekim politika, toplumsal yaşamın başlıca hizipleşme ve gerilim kaynağı olarak dinin yerini almaya başladı.

Alman felsefesinin 1790'lardaki problemiği ilk bakışta, geçmişten temel bir kopuş ortaya koymaz. Şayet 1790'larda Alman filozoflarının meşgul olduğu tek bir sorun varsa, bu, onları 1780'lerde ve hatta bütün bir on sekizinci yüzyıl boyunca meşgul edenle aynı sorundur: Aklın egemenliği. Aklın sınırları nelerdir? Temel ahlaki, dinî, politik ve ortak anlayışa dayanan inanışları meşrulaştırma yetisine sahip midir? Yahut doğrudan şüphecilik ve nihilizmle mi sonuçlanır? Bu sorular ilk olarak 1720'lerde, Wolff'un rasyonalizmi etrafında dönen tartışmalar bağlamında ortaya çıktı. Wolffçular'a göre akıl, Tanrı'nın, Takdir-i İlahî'nin [*Providence*] ve ölümsüzlüğün varlığını kanıtlama gücüne sahipti; pietistler ise bu görüşe, rasyonalizmin Spinozacı bir ateizm ve kaderciliğe yol açtığı gerekçesiyle karşı çıkıyorlardı. Bu sorular daha sonra 1780'lerde, bu kez Kant'ın felsefesi etrafında dönen tartışmalar bağlamında yeniden gündeme getirildi. Fakat bu kez odak noktası, Wolff'un metafiziği değil, bizatihi saf aklın eleştirisinin mümkün olup ol-